

Research Articles

Received : 30 January 2023

Revised : 27 November 2023

Accepted : 16 December 2023

การสร้างสรรคนาฏศิลป์สะท้อนอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ฝั่งธนบุรี

ชุด บางกอกธนบุรี¹

The Creation of Dance Reflecting Ethnic Identity of Thonburi Side : Bangkok Thonburi

กชกร ชิตท้วม

Kodchakorn Chitthuam

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

Faculty of Humanity and Social Sciences, Bansomdejchaopraya Rajabhat University

E-mail : kodchakorn.ch@bsru.ac.th

บทคัดย่อ

การสร้างสรรคนาฏศิลป์สะท้อนอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ฝั่งธนบุรี ชุด บางกอกธนบุรี ได้แนวคิดมาจากอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ของกลุ่มคนที่สร้างบ้านเรือนอาศัยอยู่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก ในแง่มุมของความหลากหลายและจุดร่วมตลอดจนการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ที่ปรากฏในพื้นที่ฝั่งธนบุรีและนำมาสร้างสรรคผลงานทางด้านนาฏศิลป์ร่วมสมัย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีวิธีการค้นคว้าข้อมูล เอกสาร การสัมภาษณ์ การสนทนา การสังเกตการณ์ รวมทั้งการฝึกปฏิบัติทดลองการแสดง ผลการวิจัยพบว่า บทการแสดง แบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ช่วงที่ 2 ความหลากหลายทางศาสนา และช่วงที่ 3 การอยู่ร่วมกัน เสียงดนตรีประกอบการแสดงมีทั้งการประพันธ์ทำนองขึ้นใหม่และแต่งขยายเพิ่มจากทำนองเพลงเดิมโดยใช้เสียงสังเคราะห์และเสียงจากเครื่องดนตรีไทยแทรกอยู่ทุกช่วงทำนองเพลงตั้งแต่ต้นจนจบ อีกทั้งมีการใช้เครื่องดนตรีออกภาษาเพื่อให้ได้อารมณ์สำเนียงของชาติพันธุ์นั้น นอกจากนี้ยังได้มีการนำเสียงที่เป็นสัญลักษณ์ทางศาสนามาใช้ออกแบบให้เหมาะสมและสอดคล้องกับการแสดง มีการใช้นักแสดงหญิง จำนวน 9 คน ที่มีความสามารถทางนาฏศิลป์ไทยและนาฏศิลป์สร้างสรรค เครื่องแต่งกาย 1) ยึดตามรูปแบบการแต่งกายของหญิงสาวสมัยธนบุรีโดยใช้ผ้าแถบพันอก นุ่งผ้าซิ่นยาวกรอมเท้า อีกทั้งนักแสดงแต่ละคนมีการใช้ผ้าคนละ 1 ผืน

¹ ทุนสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

มีขนาดความกว้าง 1 เมตร และยาว 2 เมตร มาเป็นส่วนประกอบของเครื่องแต่งกายรูปแบบต่างๆ และใช้เป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดง 2) ออกแบบสร้างเครื่องแต่งกายในรูปแบบสมัยใหม่จากพื้นฐานเครื่องแต่งกายชาติพันธุ์ที่สื่อสารเชิงสัญลักษณ์ มีการใช้ลีลา นาฏศิลป์ไทยและท่าทางการเคลื่อนไหวในชีวิตประจำวัน มีการแปรแถวเพื่อเน้นและให้ความสำคัญ การตั้งซุ่มเพื่อให้มีมิติ ตลอดจนเพื่อสื่อสารในเชิงสัญลักษณ์ และมีการใช้แสงสลับแล้วค่อย ๆ สว่างขึ้นจนเป็นสีขาวนวล ใช้ระยะเวลาในการแสดง 7.39 นาที

คำสำคัญ : บางกอกธนบุรี, การสร้างสรรค์นาฏศิลป์, ชาติพันธุ์ฝั่งธนบุรี

Abstract

The creation of dance reflecting ethnic identity of Thonburi side art work titled “Bangkok Thonburi” has been inspired by the identity of the people who lived around the west Chao Phraya River for its diversity, common point , and the multicultural lifestyle. The purposes of the study were to investigate and analyze the information of the ethnic groups within Thonburi area and to create an art work of contemporary dance based on the information. Qualitative research methodology was employed. The data were collected through related documents, interview, conversation, observation, and performance practices. The results of the study revealed that the performance plot has been divided into 3 phases as follows. Phase 1 was about the diversity of ethnic groups. Phase 2 showed the diversity of religions. Finally, phase 3 illustrated how people lived together. The music was combined between the new written rhythm and modified from the original ones, by using synthesized voice and Thai music instruments together from the beginning to the end of the song. There was also the use of language music instruments in order to enhance the feelings of such ethnic groups accents. In addition, the sounds that referred to religions have been designed and used for the appropriate performance. The performers included 9 females who were acknowledged about Thai dancing and Thai creative dancing. The performers’ clothes 1) according to the Thonburi women’s clothes which included breast band textile with long sarong. Each performer had one textile, 1 x 2 square meter, as the clothing and performing prop 2) Design and create modern clothing based on ethnic clothing that communicates symbolic identity, as well as the movements with Thai dancing together with daily life routine movements.

Marching and arch were also included in the performance in order to emphasize the importance of symbolic communication. Lights designs were about using glimmer growing to become off-white. The show has a running time of 7.39 minutes.

Keyword : Bangkok Thonburi, Creative Dance, Ethnic Identity of Thonburi side

1. บทนำ

กรุงเทพมหานครมีลักษณะทางภูมิศาสตร์หากแบ่งพื้นที่ออกโดยใช้แม่น้ำเจ้าพระยาจะปรากฏเป็นฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตก หรือที่เรียกกันว่า “ฝั่งพระนครและฝั่งธนบุรี” ซึ่งเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่ใช้เส้นทางน้ำเป็นเส้นทางคมนาคมเป็นหลัก เป็นเมืองที่สำคัญยิ่งในฐานะเมืองท่า เมืองหน้าด่าน เมืองยุทธศาสตร์การทหาร ตลอดจนเป็นชุมชนทางการค้าที่สำคัญมาตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นราชธานี

พื้นที่ฝั่งธนบุรีเดิมมีชื่อเรียกว่า เมืองธนบุรีศรีมหาสมุทร แต่ชาวตะวันตกนิยมเรียกว่า เมืองบางกอก (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, 2551) ภายหลังการเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ 2 ฝั่งธนบุรีกลายเป็นศูนย์กลางการเมืองการปกครองแห่งใหม่ของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ในปัจจุบันพื้นที่ธนบุรียังปรากฏร่องรอยหลักฐานสำคัญที่แสดงว่าเป็นเมืองเก่าธนบุรีไว้เป็นจำนวนมาก อีกทั้งมีกลุ่มคนชาติพันธุ์ต่างๆ ที่สร้างบ้านเรือนอาศัยอยู่ โดยจำแนกได้หลายประเภท อาทิ กลุ่มถิ่นฐานเดิมอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาธนบุรีเดิม กลุ่มที่เข้ามาอยู่ใหม่ โดยกลุ่มใหม่อาจจะเข้ามาด้วยการหนีภัยสงคราม หรือจากการกวาดต้อนมา หรือกรณีต่างชาติดะวันตกที่เข้ามาค้าขาย มาเป็นทหารรับจ้าง หรือพวกเผยแพร่ศาสนา ดังปรากฏการบันทึกหลักฐานทางประวัติศาสตร์ต่างๆ ได้จำแนกผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ อันได้แก่ 1. กลุ่มชาวตะวันตก (ชาวโปรตุเกส) 2. กลุ่มแขกหรือมุสลิม ประกอบด้วยแขกมัวร์ (เปอร์เซีย) มักกะสัน ซุนนีและชีอะห์ จาม-เขมร 3. กลุ่มชาวจีน 4. กลุ่มชาวมอญ และ 5. กลุ่มชาวลาว (จารุวรรณ ขำเพชร, 2561) ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ได้อาศัยอยู่ร่วมกันกับชาวสยามหรือชาวไทยดั้งเดิม

ความหลากหลายทางด้านชาติพันธุ์ของชุมชนย่านฝั่งธนบุรีนี้มีจุดแข็งและมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะตัวที่ชัดเจนทั้งประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ภาษา ท่าทาง เครื่องแต่งกาย และการแสดงออกผ่านความเชื่อและค่านิยมในรูปแบบต่างๆ อันเป็นส่วนที่แสดงออกมาให้บุคคลภายนอกได้รับรู้ถึงความเป็นวัฒนธรรมเมื่อระยะเวลาผ่านไปทำให้กลุ่มคนในชุมชนที่เป็นคนดั้งเดิมเกิดการศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องความแตกต่างทางขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต วัฒนธรรม จึงทำให้เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมใหม่ขึ้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ในฝั่งธนบุรีเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทและความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ตลอดจนทำให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ๆ ขึ้น

จากการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยต้องการนำเสนอชาติพันธุ์ผิงฮันบุรีโดยมุ่งเน้นนำเสนอในแง่ของความหลากหลายและจุดร่วม ตลอดจนการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม มาผนวกกับแนวคิดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ แนวคิดสัญลักษณ์ ทฤษฎีทางศิลปกรรม มาออกแบบสร้างสรรค์และถ่ายทอดผ่านผลงานในรูปแบบนาฏศิลป์ร่วมสมัย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ที่ปรากฏในพื้นที่ผิงฮันบุรี
- 2.2 เพื่อสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์จากข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ที่ปรากฏในพื้นที่ผิงฮันบุรี

3. ขอบเขตของการวิจัย

การสร้างสรรค์นาฏศิลป์สะท้อนอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ผิงฮันบุรี ชุด บางกอกฮันบุรี มุ่งศึกษาข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ที่สร้างบ้านเรือนพำนักอาศัยอยู่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก ครั้งสมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานีและยังคงปัจจุบันยังปรากฏหลักฐานอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน ประกอบด้วยกลุ่มชาวไทย กลุ่มชาวตะวันตก (ชาวโปรตุเกส) กลุ่มชาวแขกหรือมุสลิม กลุ่มชาวจีน กลุ่มชาวมอญ และกลุ่มชาวลาว

4. วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยมีวิธีการดำเนินการวิจัย เรื่อง การสร้างสรรค์นาฏศิลป์สะท้อนอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ผิงฮันบุรี ชุด บางกอกฮันบุรี ดังนี้

4.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการเจาะจง ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

4.1.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูล เป็นกลุ่มผู้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยคัดเลือกจากผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่มีความรู้ความสามารถด้านประวัติศาสตร์ นาฏศิลป์ ดนตรีชาติพันธุ์ และองค์ความรู้ด้านการออกแบบสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์

4.1.2 กลุ่มนักแสดง ผู้วิจัยคัดเลือกนักแสดงที่มีประสบการณ์ด้านนาฏศิลป์สร้างสรรค์และมีความสามารถทางด้านนาฏศิลป์ไทยเป็นสำคัญ

4.1.3 กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิประเมินผลงาน ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ประเมินโดยเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปะการแสดงหรือนาฏศิลป์

4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

4.2.1 แบบสัมภาษณ์ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) โดยมีประเด็นคำถามเกี่ยวประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ และแนวทางการออกแบบสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์จากอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ผ่องชนบุรี

4.2.2 แบบบันทึกข้อมูล ใช้สำหรับการบันทึกข้อมูลในการทดลองออกแบบสร้างสรรค์ผลงาน จำนวน 5 ครั้ง

4.2.3 แบบประเมินผลงานสร้างสรรค์ ใช้สำหรับผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินคุณภาพผลงานสร้างสรรค์รวมถึงการพัฒนาผลงานตามคำแนะนำหรือข้อเสนอแนะก่อนนำผลงานออกเผยแพร่สู่สาธารณชน

4.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.3.1 การสำรวจข้อมูลเชิงเอกสาร ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลทั้งในรูปแบบหนังสือ ตำรา วิจัย และบทความทางวิชาการในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ประกอบด้วย ข้อมูลพื้นฐานทางด้านประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ผ่องชนบุรี ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดที่สอดคล้องกับกลุ่มชาติพันธุ์และหลักการออกแบบสร้างสรรค์นาฏศิลป์ ตลอดจนงานสร้างสรรค์หรืองานวิจัยที่มีประเด็นสอดคล้องกับงานวิจัยนี้

4.3.2 การสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์เป็นรายบุคคล โดยมีการใช้คำถามแบบปลายเปิดในประเด็นเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ผ่องชนบุรี และผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรี นาฏศิลป์ โดยมีการใช้คำถามแบบปลายเปิดและปลายปิดในประเด็นเกี่ยวกับแนวคิดและหลักการออกแบบสร้างสรรค์องค์ประกอบการแสดง ซึ่งจะเป็นข้อมูลปฐมภูมิสำหรับการดำเนินการออกแบบผลงานสร้างสรรค์ในงานวิจัยฉบับนี้ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

4.3.3 สื่อสารสนเทศ การสืบค้นข้อมูลจากแหล่งสารสนเทศเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ทำให้สามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างสะดวกรวดเร็วและหลากหลายรูปแบบ ซึ่งทั้งนี้ผู้วิจัยใช้ในการศึกษาผลงานการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ ตลอดจนผลงานสร้างสรรค์ในลักษณะอื่นที่มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยเพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาผลงานนาฏศิลป์สร้างสรรค์

4.3.4 การสังเกตการณ์ ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลด้วยวิธีการสังเกตการณ์ในการรับชมผลงานสร้างสรรค์ในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงานการแสดงทางด้านนาฏศิลป์ที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เพื่อสังเคราะห์แนวคิดสู่การสร้างสรรค์ผลงาน

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

4.4.1 การวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเด็นในงานวิจัยนี้ร่วมกับการสัมภาษณ์ สื่อสารสนเทศ และสังเกตการณ์

4.4.2 การวิเคราะห์การสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ โดยผู้วิจัยพิจารณากระบวนการสร้างสรรค์ ทั้งด้านการออกแบบบทการแสดง การออกแบบเสียงและดนตรี การคัดเลือกนักแสดง

การออกแบบเครื่องแต่งกาย การออกแบบอุปกรณ์ประกอบการแสดง การออกแบบลีลานาฏศิลป์ การออกแบบพื้นที่การแสดง และการออกแบบแสง

4.5 การทดลองออกแบบสร้างสรรค์ผลงาน

ผู้วิจัยนำข้อมูลพื้นฐานจากการวิเคราะห์ไปการออกแบบการแสดงตามองค์ประกอบ การแสดง 8 องค์ประกอบ ได้แก่ การออกแบบบทการแสดง การออกแบบเสียงและดนตรี การคัดเลือกนักแสดง การออกแบบเครื่องแต่งกาย การออกแบบอุปกรณ์ การออกแบบลีลานาฏศิลป์ การออกแบบพื้นที่การแสดง และการออกแบบแสง ซึ่งได้กำหนดการทดลองออกแบบการแสดงทั้งหมด 5 ครั้ง

5. ประโยชน์ของการวิจัย

5.1 ได้รูปแบบผลงานนาฏศิลป์สร้างสรรค์สะท้อนอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ฝั่งธนบุรี ชุม บางกอกธนบุรี

5.2 ได้ผลงานการแสดงสำหรับเผยแพร่สู่สาธารณชนที่สะท้อนอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในแง่ภูมิของ ความหลากหลายทางชาติพันธุ์และจุดร่วมตลอดจนการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

6. การวิเคราะห์และผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งด้านเอกสารและงานวิชาการอื่นๆ การสัมภาษณ์ การสังเกต และจากประสบการณ์ส่วนตัวของผู้วิจัย นำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์สู่กระบวนการสร้างสรรค์ ที่มุ่งเน้นออกแบบองค์ประกอบทั้ง 8 องค์ประกอบ ได้แก่ บทการแสดง เสียงและดนตรี นักแสดง เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ ลีลานาฏศิลป์ พื้นที่การแสดง โดยมีรายละเอียดดังนี้

6.1 กลุ่มชาติพันธุ์ที่ปรากฏในพื้นที่ฝั่งธนบุรี

การวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในเขตธนบุรี ที่ครอบคลุมพื้นที่ 10 ชุมชน คือ ชุมชนกุฎีจีน ชุมชนวัดประยุรวงศ์ ชุมชนวัดกัลยาณ์ ชุมชนกุฎีขาว ชุมชนโรงคราม ชุมชนวัดบุปผาราม ชุมชนวัดประดิษฐาราม ชุมชนวัดบางไส้ไก่ ชุมชนมัสยิดบ้านสมเด็จ และชุมชนสี่แยกบ้านแขก ซึ่งมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ประกอบด้วย กลุ่มชาวไทย กลุ่มชาวตะวันตก กลุ่มมุสลิม กลุ่มชาวจีน กลุ่มชาวมอญ และกลุ่มชาวลาว จากการศึกษาประวัติศาสตร์ พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ในย่านนี้ มีความเกี่ยวข้องกับการอพยพของผู้คนจากกรุงศรีอยุธยาหลายกลุ่มชาติพันธุ์และศาสนามาตั้งบ้านแปงเมืองใหม่ที่กรุงธนบุรีนับแต่อยุธยาล่มสลายลงเมื่อ ค.ศ. 1767 (พ.ศ. 2310) จึงทำให้ฝั่งธนบุรีเป็นเมืองที่มีกลุ่มชนหลากหลายทางชาติพันธุ์นับแต่ตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี โดยปรากฏกลุ่มชาติพันธุ์ ดังนี้

6.1.1 กลุ่มชาวไทย มีทั้งกลุ่มชาวบ้านที่ตั้งรกรากอยู่แต่เดิม รวมถึงที่อพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ อาศัยกระจัดกระจายตัวอยู่ตามริมลำคลองต่าง ๆ อาทิ คลองบางกอกน้อย คลองมอญ

โดยเฉพาะอย่างยิ่งคลองบางกอกใหญ่หรือคลองบางหลวงที่มีคนไทยอยู่รวมตัวกันอย่างหนาแน่น มีการนับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท

6.1.2 กลุ่มชาวตะวันตก (โปรตุเกส) ชาวตะวันตกหลายเชื้อชาติพยายามเข้ามาสร้างอิทธิพลตั้งแต่สมัยอยุธยา ทั้งฝรั่งเศส ฮอลันดา โปรตุเกส เป็นต้น เมื่อมีความดีความชอบจึงได้รับพระราชทานที่ดินริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตกให้เป็นภูมิลำเนาและอนุญาตให้สร้างวัดในศาสนาคริสต์ (คริสต์) ปัจจุบันฝั่งธนบุรีนั้นคงมีเพียงชาวโปรตุเกสที่ยังอาศัยอยู่ดั้งเดิม

6.1.3 กลุ่มมุสลิม คือผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม จะมีวิถีการดำเนินชีวิตหรือวัฒนธรรมอยู่ในครรลองของวัฒนธรรมอิสลามเป็นหลัก ในสมัยกรุงธนบุรีชาวมุสลิมจากกรุงศรีอยุธยาได้อพยพหนีภัยสงครามคราวเสียกรุงครั้งที่ 2 เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณคลองบางกอกใหญ่โดยตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณพื้นที่มีสยิดตันสน (กุฎีใหญ่) และกุฎีขาว แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ “กลุ่มที่หนึ่งคือชาวเปอร์เซียอาหรับ และอินเดีย กลุ่มที่สองคือชาวมลายู จาม อินโดนีเซีย...” (ยุกติ มุกตาวิจิตร, 2565)

6.1.4 กลุ่มชาวจีน “เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีตั้งเมืองกรุงธนฯ เป็นราชธานี รวบรวมผู้คนที่แตกต่างกันกระจายให้เข้ามาอยู่กรุงธนฯ จึงโปรดให้พวกจีนชาวพระนครศรีอยุธยาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ข้างเหนือคลองกุฎีจีนตรงที่วัดกัลยาณมิตร...” นริศรานูวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ (2515) จีนรุ่นแรกที่เข้ามาในไทยนับถือศาสนาพุทธนิกายมหายาน และศาสนาเต๋า ครั้นต่อเกิดการหลอมรวมทางวัฒนธรรมศาสนาพุทธนิกายเถรวาทก็ได้กลายเป็นหนึ่งในศาสนาบนความเชื่อของกลุ่มชาวจีนในไทย

6.1.5 กลุ่มชาวมอญ ในสมัยกรุงธนบุรีได้อพยพหนีภัยสงครามทัพพม่าเนื่องจากเป็นกบฏ จึงได้ลี้ภัยเข้ามาในดินแดนไทยหลายทาง ชาวมอญในฝั่งธนบุรีที่ได้ตั้งถิ่นฐานริมคลองบางกอกใหญ่บริเวณปากคลองวัดบางไส้ไก่จนเกือบถึงวัดกัลยาณมิตร (บริเวณปากคลองวัดดอกไม้) ซึ่งถัดไปทางริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นชาวมอญรุ่นหลังสุดที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ มีการนับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท

6.1.6 กลุ่มชาวลาว ในฝั่งธนบุรีอยู่ที่บางไส้ไก่ใกล้กับกลุ่มคนมอญ เป็นชาวลาวเวียงจันทน์ที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาจากการทำสงครามระหว่างไทยกับเมืองประเทศราช มีการนับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท

นอกจากนี้ยังพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์นี้เหล่านี้ยังรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองไว้ได้ ดังปรากฏในแบบแผนประเพณี พิธีกรรม ตลอดจนศาสนสถานอันเป็นที่เคารพศรัทธาของคนแต่ละกลุ่มชน ย่านนี้จึงมีจุดแข็งในการศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องความแตกต่างทางวัฒนธรรม เริ่มจากการรวมตัวของชุมชนเมื่อแรกตั้งราชธานีใหม่จนกระทั่งปัจจุบัน

6.2 การสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ ชุด บางกอกธนบุรี

ผู้วิจัยได้ทดลองออกแบบ 8 องค์ประกอบ ได้แก่ การออกแบบบทการแสดง การออกแบบเสียงและดนตรี การคัดเลือกนักแสดง การออกแบบเครื่องแต่งกาย การออกแบบอุปกรณ์

ประกอบการแสดง การออกแบบลีลานาฏศิลป์ การออกแบบพื้นที่การแสดง และการออกแบบแสง โดยมีรายละเอียดดังนี้

6.2.1 การออกแบบบทการแสดง

“บางกอกธนบุรี” เป็นการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์โดยได้แนวคิดจากการศึกษาข้อมูลชาติพันธุ์ของกลุ่มคนที่สร้างบ้านเรือนพำนักอาศัยอยู่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก เรียกกันโดยทั่วไปว่า “บางกอกหรือธนบุรี” ตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ซึ่งประกอบไปด้วย กลุ่มถิ่นฐานเดิมอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาธนบุรีเดิม และกลุ่มที่เข้ามาอยู่ใหม่โดยกลุ่มใหม่อาจจะเข้ามาด้วยการหนีภัยสงคราม หรือจากการกวาดต้อนมา หรือกรณีต่างชาติตะวันตกที่เข้ามาค้าขาย หรือพวกเผยแพร่ศาสนา ดังปรากฏการบันทึกหลักฐานทางประวัติศาสตร์ต่างๆ ได้จำแนกผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ อันได้แก่ 1. กลุ่มชาวไทย 2. กลุ่มชาวตะวันตก คือ ชาวโปรตุเกส 3. กลุ่มแขกหรือมุสลิม ประกอบด้วย แขกมัวร์ (เปอร์เซีย) มักกะสัน ชุนนีและชีอะห์ จาม-เขมร 4. กลุ่มชาวจีน 5. กลุ่มชาวมอญ และ 6. กลุ่มชาวลาว ทั้งนี้ผู้สร้างสรรค์มุ่งเน้นนำเสนอการอยู่ร่วมกันของชาติพันธุ์บนความหลากหลายทางวัฒนธรรมถ่ายทอดผ่านผลงานทางด้านนาฏศิลป์โดยการแสดงแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ สื่อถึงการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่บางกอกหรือฝั่งธนบุรีเมื่อครั้งสมัยกรุงธนบุรี ประกอบด้วย กลุ่มชาวไทย กลุ่มชาวตะวันตก (โปรตุเกส) กลุ่มแขกหรือมุสลิม กลุ่มชาวจีน กลุ่มชาวมอญ และกลุ่มชาวลาว

ช่วงที่ 2 ความหลากหลายทางศาสนา สื่อถึงการรวมตัวของกลุ่มชนที่มีความเชื่อและศรัทธาในแต่ละศาสนา ประกอบด้วย ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม

ช่วงที่ 3 การอยู่ร่วมกัน สื่อถึงการอาศัยอยู่ร่วมกันของกลุ่มชนบนความหลากหลายทางชาติพันธุ์และศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรม

6.2.2 การออกแบบเสียงและดนตรี

การออกแบบมีทั้งการประพันธ์ทำนองขึ้นใหม่และแต่งขยายเพิ่มจากทำนองเพลงเดิมโดยใช้เสียงสังเคราะห์และเสียงจากเครื่องดนตรีไทยแทรกกันทุกช่วงทำนองเพลงตั้งแต่ต้นจนจบ นอกจากนี้ยังมีการใช้เครื่องดนตรีออกภาษาในการแสดงช่วงที่ 1 โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ช่วงที่ 1 ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ สื่อถึงการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่บางกอกหรือฝั่งธนบุรีเมื่อครั้งสมัยกรุงธนบุรี

- มีการใช้ฆ้องวง ระนาดทุ้ม ขลุ่ย ตะโพน และโกร่ง เสริมเสียงสังเคราะห์ให้อารมณ์เพลงสำเนียงเพลงไทยสื่อถึงกลุ่มชาวไทย

- มีการใช้แคน ฉาบเล็ก และกลองคู่ บรรเลงโดยตีหน้าทับลาว สื่อถึงกลุ่มชาวลาว

- มีการใช้ฆ้องขวาที่ให้สำเนียงมุสลิม กลองตุ๊ก บรรเลงโดยการตีสลับกับทับ และสลับกับโทนให้สำเนียงแขกหรือมุสลิมและสำเนียงจาม-เขมร สื่อถึงกลุ่มแขกหรือมุสลิม
- มีการใช้ปี่มอญ ตะโพนมอญ เปิงมาง และฉาบใหญ่ บรรเลงสอดแทรกสลับไปมา สื่อถึงกลุ่มชาวมอญ
- มีการใช้กลองสะแนและกลองมะริกัน สื่อถึงกลุ่มชาวตะวันตก
- มีการใช้ซอเอื้อหู (ซอจีน) และผ่าง สื่อถึงกลุ่มชาวจีน (พงศ์พันธ์ เพชรทอง, สัมภาษณ์, 11 พฤศจิกายน 2564)

ช่วงที่ 2 ความหลากหลายทางศาสนา สื่อถึงการรวมตัวของกลุ่มชนที่มีความเชื่อและศรัทธาในแต่ละศาสนา มีการออกแบบเพลงประกอบการแสดงโดยใช้เสียงที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ได้แก่ ศาสนาพุทธ ใช้เสียงทำนองสรภัญญะ ศาสนาคริสต์ใช้การร้องประสานเสียงประกอบทำนองโดยได้แนวคิดและเทียบเคียงจากการร้องเพลงสรรเสริญพระเจ้าผนวกกับการใช้เสียงระฆังของศาสนาคริสต์ประกอบทำนอง และศาสนาอิสลามได้แนวคิดและเทียบเคียงเสียงจากเสียงละหมาดหรือการนัสการพระเจ้าประกอบทำนองและเสียงสังเคราะห์

ช่วงที่ 3 การอยู่ร่วมกัน สื่อถึงการอาศัยอยู่ร่วมกันของกลุ่มชนบนความหลากหลายทางชาติพันธุ์และศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรม มีการใช้เสียงสังเคราะห์ เครื่องดนตรีไทย และเครื่องดนตรีอ็อกภาตามการแสดงช่วงที่ 1 ผสมผสานสลับกันไปตั้งแต่ต้นจนจบ

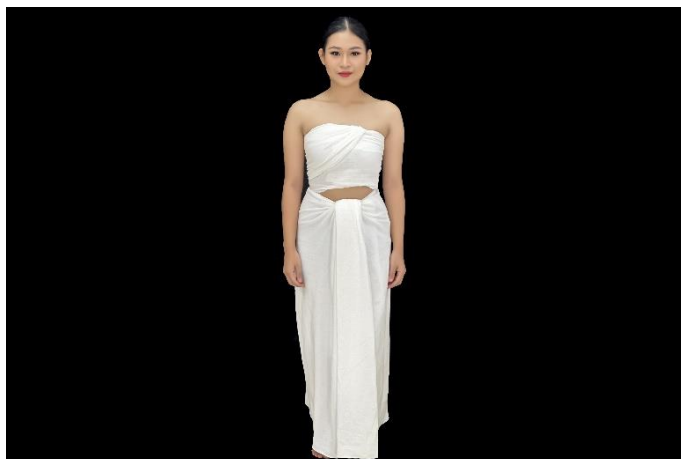
6.2.3 การคัดเลือกนักแสดง

การคัดเลือกนักแสดงนับได้ว่ากระบวนการที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ ซึ่งจำเป็นต้องคัดเลือกผู้ที่สามารถถ่ายทอดแนวความคิดรูปแบบหรือลักษณะของผลงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ โดยผลงานสร้างสรรค์ชุดนี้ได้มีการคัดเลือกนักแสดงหญิงที่มีความสามารถเคลื่อนไหวร่างกายในรูปแบบนาฏศิลป์ไทยและมีประสบการณ์แสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์ จำนวน 9 คน ซึ่งก่อนที่จะเริ่มกระบวนการทดลองสร้างสรรค์ ผู้วิจัยได้อธิบายถึงขั้นตอนในกระบวนการดำเนินการทดลองวิจัยสร้างสรรค์ สิทธิต่าง ๆ ไปจนถึงด้านความเสี่ยงที่ผู้เข้าร่วมวิจัยจะได้รับเพื่อเป็นการสร้างข้อตกลงความยินยอมที่สามารถทราบถึงสิทธิของตนเองในการเข้าร่วมในงานวิจัยโดยเป็นข้อตกลงระหว่างผู้เข้าร่วมวิจัยและผู้วิจัยตามหลักจริยธรรมวิจัยในมนุษย์

6.2.4 การออกแบบเครื่องแต่งกาย

การออกแบบเครื่องแต่งกายผู้วิจัยได้ออกแบบเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

1. ผ้าแถบพันอก นุ่งผ้าชิ้นยาวกรอมเท้า (ดังรูปที่ 1) เป็นชุดหลักในการแสดง โดยได้แนวคิดจากการศึกษาการแต่งกายของผู้หญิงไทยสมัยธนบุรี อีกทั้งมีการเลือกใช้สีขาวเพื่อสื่อถึงสันติภาพ การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เรียบง่าย และสื่อถึงความหลุดพ้น ความบริสุทธิ์ของศาสนิกชน
2. มีการออกแบบสร้างเครื่องแต่งกายเพื่อใช้ในการแสดงช่วงที่ 3 ที่สื่อถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมสมัยใหม่ของกลุ่มชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และศาสนา

รูปที่ 1 เครื่องแต่งกายหลักในการแสดง

ที่มา : กชกร ชิตท้วม (2565)

นอกจากนี้ยังมีการออกแบบโดยใช้ผ้ามีความกว้าง 1 เมตร และยาว 2 เมตร มาเป็นส่วนประกอบของเครื่องแต่งกายรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ 1. นำมาห่มเป็นสไบ สู่ถึงกลุ่มชาติพันธุ์ไทย (ดังรูปที่ 2) 2. นำมาพับพาดไหล่เป็นสไบ (เปิดแขน) สู่ถึงกลุ่มชาติพันธุ์ลาว (ดังรูปที่ 3) 3. นำมา ปิดทับข้างหน้าผ้านุ่ง สู่ถึงกลุ่มชาติพันธุ์ตะวันตก (โปรตุเกส) (ดังรูปที่ 3) 4. นำคล้องคอ สู่ถึงกลุ่มชาติพันธุ์มอญ (ดังรูปที่ 4) 5. นำมาปิดไหล่ปล่อยชายผ้าคล้องและคลุมแขน สู่ถึงกลุ่มชาติพันธุ์จีน (ดังรูปที่ 4) 6. นำมาคลุมศีรษะ สู่ถึงกลุ่มชาติพันธุ์มุสลิม (ดังรูปที่ 5)

รูปที่ 2 เครื่องแต่งกายสู่ถึงกลุ่มชาติพันธุ์ไทย

ที่มา : กชกร ชิตท้วม (2565)

รูปที่ 3 เครื่องแต่งกายสื่อถึงกลุ่มชาติพันธุ์ลาวและโปรตุเกส
ที่มา : กชกร ชิตท้วม (2565)

รูปที่ 4 เครื่องแต่งกายสื่อถึงกลุ่มชาติพันธุ์มอญและจีน
ที่มา: กชกร ชิตท้วม (2565)

รูปที่ 5 เครื่องแต่งกายสื่อถึงกลุ่มชาติพันธุ์มุสลิม

ที่มา : กชกร ชิตท้วม (2565)

อีกทั้งยังมีการนำผ้าผืนดังกล่าวมาออกแบบเป็นเครื่องแต่งกายที่สื่อถึงศาสนา 3 ศาสนา ตามแนวคิดในการแสดงช่วงที่ 2 และสอดแทรกในบางช่วงของการแสดงช่วงที่ 3 ได้แก่ 1. นำมาห่มเป็น สไบปล่อยชายด้านหน้า ลักษณะเหมือนการแต่งกายชาติพันธุ์ไทย แต่มีการปล่อยชายผ้าด้านหน้า สื่อถึงศาสนาพุทธโดยมีนัยยะถึงลักษณะของหญิงสาวห่มสไบไปวัดของผู้นับถือศาสนาพุทธ 2. นำผ้ามา คลุมศีรษะ สื่อถึงศาสนาอิสลามโดยมีนัยยะถึงหญิงสาวที่นับถือศาสนาอิสลามมีการคลุมผ้าที่ศีรษะ ตามหลักศาสนา 3. นำผ้ามาคลุมศีรษะ สื่อถึงศาสนาคริสต์โดยมีลักษณะเทียบเคียงการคลุมผ้าที่ศีรษะ ของแม่ชีในศาสนาคริสต์

รูปที่ 6 เครื่องแต่งกายสื่อถึงศาสนา

ที่มา : กชกร ชิตท้วม (2565)

รูปที่ 7 เครื่องแต่งกายชาติพันธุ์ไทยและลาวในรูปแบบสมัยใหม่
ที่มา : กชกร ชิตท้วม (2565)

รูปที่ 8 เครื่องแต่งกายชาติพันธุ์โปรตุเกสและมอญในรูปแบบสมัยใหม่
ที่มา : กชกร ชิตท้วม (2565)

รูปที่ 9 เครื่องแต่งกายชาติพันธุ์จีนและมุสลิมในรูปแบบสมัยใหม่
ที่มา : กชกร ชิตท้วม (2565)

6.2.5 การออกแบบอุปกรณ์ประกอบการแสดง

อุปกรณ์ประกอบการแสดงเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยเพิ่มอรรถรสและความเข้าใจในการแสดงหรือนำเสนอภาพที่ผู้สร้างสรรค์ต้องการ ซึ่งสามารถทำให้การแสดงเกิดความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ตลอดจนสื่อสารกับผู้ชมได้มากขึ้น ซึ่งบทบาทของอุปกรณ์ประกอบการแสดงมีความสำคัญสำหรับการสื่อความหมายในการแสดงทั้งแง่มุมที่ตรงไปตรงมา และสื่อความหมายโดยนัยจากการตีความของผู้ชม ตลอดจนยังสามารถสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ในการแสดง ในการสร้างสรรค์ผลงานชุดนี้ผู้วิจัยมีแนวคิดในการออกแบบอุปกรณ์ประกอบการแสดงโดยใช้ผ้าสีขาวมีขนาดกว้าง 1 เมตร และยาว 2 เมตร ที่ใช้เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องแต่งกายมาใช้เป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดง

รูปที่ 10 อุปกรณ์ประกอบการแสดง
ที่มา : กชกร ชิตท้วม (2565)

6.2.6 การออกแบบลีลานาฏศิลป์

ผู้วิจัยดำเนินงานออกแบบลีลานาฏศิลป์โดยใช้ท่าทางนาฏศิลป์ไทยท่าทางที่ประกอบสร้างเพื่อสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ และท่าทางการเคลื่อนไหวในชีวิตประจำวัน (Everyday Movement) โดยหวังผลในความเข้าใจของผู้รับชมต่อลีลานาฏศิลป์ที่ไม่ซับซ้อน อีกทั้งออกแบบท่าทางให้มีความสัมพันธ์กับผ้าที่ใช้เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องแต่งกายและใช้เป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดง

รูปที่ 11 ตัวอย่างลีลานาฏศิลป์ในนาฏศิลป์ไทย สื่อสารถึงชาติพันธุ์

ที่มา : กชกร ชิตท้วม (2565)

รูปที่ 12 ตัวอย่างลีลานาฏศิลป์ไทยผสมผสานท่าทางในชีวิตประจำวัน สื่อสารถึงชาติพันธุ์

ที่มา : กชกร ชิตท้วม (2565)

รูปที่ 13 ตัวอย่างท่าทางในชีวิตประจำวันและประกอบสร้างท่าทางเชิงสัญลักษณ์ สื่อสารศาสนา
ที่มา : กชกร ชิตท้วม (2565)

รูปที่ 14 ตัวอย่างลีลานาฏศิลป์ไทยผสมผสานท่าทางในชีวิตประจำวัน สื่อสารถึงการอยู่ร่วมกัน
ที่มา : กชกร ชิตท้วม (2565)

6.2.7 การออกแบบพื้นที่การแสดง

การออกแบบพื้นที่การแสดงหรือการใช้พื้นที่บนเวที ในการแสดงมีการออกแบบการแสดงโดยให้นักแสดงที่สื่อความหมายแต่ละชาติพันธุ์ออกมาแสดงด้านหน้าของผ้า ดังนั้นการออกแบบการใช้พื้นที่บนเวทีจึงมีการแปรแถวทั้งรูปแบบให้นักแสดงยืนเรียงเป็นแถว หน้ากระดาน แล้วให้นักแสดงที่ผู้สร้างสรรค์นำเสนอตามแนวคิดออกมาจากกลุ่มเพื่อเน้นและให้ความสำคัญกับคนที่แยกออกมาให้มีเอกภาพ นอกจากนี้มีการออกแบบให้ผู้แสดงปฏิบัติท่ารำในท่าเดียวกัน สร้างความแตกต่างโดยการเริ่มปฏิบัติท่ารำในจังหวะที่ไม่พร้อมกันแล้วค้างเป็นภาพนิ่ง และสุดท้ายยกกลับมารำ

พร้อมกันเช่นเดิม อีกทั้งยังมีการตั้งซุ้มเพื่อให้มีมิติในลักษณะเป็นชั้นลดหลั่นไล่ระดับสูงต่ำและสร้างสัญลักษณ์ในการแสดงประกอบกับผ้า

6.2.8 การออกแบบแสง

แสงเป็นองค์ประกอบที่เสริมการแสดงให้เห็นสมบูรณ์และน่าสนใจมากยิ่งขึ้น ในการออกแบบแสงจะต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกับองค์ประกอบการแสดงต่าง ๆ ผลงานสร้างสรรค์ชุดนี้ผู้วิจัยจึงได้ออกแบบแสงโดยกำหนดการใช้แสงแบบเรียบง่าย โดยใช้เพียงแสงสลัวแล้วค่อย ๆ สว่างขึ้นจนเป็นสีขาวนวล

7. การสรุปผลและการอภิปรายผล

การสร้างสรรค์นาฏยศิลป์สะท้อนอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ฝั่งธนบุรี ชุด บางกอกธนบุรี ได้แรงบันดาลใจจากอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ซึ่งมีนัยยะถึงการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมอย่างสงบสุข อีกทั้งการแสดงยังเป็นสื่อหนึ่งที่เสริมสร้างภาพลักษณ์ความเป็นเอกลักษณ์ของฝั่งธนบุรี โดยผู้วิจัยได้ศึกษา วิเคราะห์ข้อมูล หาจุดร่วมและความหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในฝั่งธนบุรีเมื่อครั้งตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มชาวไทย ชาวตะวันตก (โปรตุเกส) กลุ่มชาวแขกหรือมุสลิม กลุ่มชาวจีน กลุ่มชาวมอญ และกลุ่มชาวลาว ซึ่งมีอัตลักษณ์สื่อสารออกมาในเชิงสัญลักษณ์ที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ในความหลากหลายบนพื้นที่ตั้งเดียวกันแล้วยังมีจุดร่วมของความศรัทธาทางศาสนาที่จำแนกออกได้เป็น 3 ศาสนา ได้แก่ กลุ่มชาวไทย กลุ่มชาวจีน กลุ่มชาวมอญ และกลุ่มชาวลาวนับถือศาสนาพุทธ กลุ่มชาวตะวันตก (โปรตุเกส) นับถือศาสนาคริสต์ และกลุ่มชาวแขกหรือมุสลิมนับถือศาสนาอิสลาม ผู้วิจัยจึงได้ออกแบบบทการแสดงโดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ สื่อถึงการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่บางกอกหรือฝั่งธนบุรี เมื่อครั้งสมัยกรุงธนบุรีประกอบด้วย กลุ่มชาวไทย กลุ่มชาวตะวันตก (โปรตุเกส) กลุ่มแขกหรือมุสลิม กลุ่มชาวจีน กลุ่มชาวมอญ และกลุ่มชาวลาว ช่วงที่ 2 ความหลากหลายทางศาสนา สื่อถึงการรวมตัวของกลุ่มชนที่มีความเชื่อและศรัทธาในแต่ละศาสนา ประกอบด้วย ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม ช่วงที่ 3 การอยู่ร่วมกัน สื่อถึงการอาศัยอยู่ร่วมกันของกลุ่มชนบนความหลากหลายทางชาติพันธุ์และศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรม ผ่านการวางรูปแบบโดยไม่มุ่งเน้นการเล่าเรื่องแต่เป็นการลำดับให้เห็นภาพในแต่ละช่วงของการแสดง โดยมุ่งหวังให้ผู้รับชมเกิดเข้าใจง่ายและไม่ซับซ้อนจนเกินไป

การออกแบบเสียงและดนตรีมีทั้งการประพันธ์ทำนองขึ้นใหม่และแต่งขยายเพิ่มจากทำนองเพลงเดิมโดยใช้เสียงสังเคราะห์และเสียงจากเครื่องดนตรีไทยแทรกกันทุกช่วงทำนองเพลงตั้งแต่ต้นจนจบ อีกทั้งมีการใช้เครื่องดนตรีออกภาษาเพื่อให้ได้อารมณ์สำเนียงของชาติพันธุ์นั้น นอกจากนี้ยังได้มีการนำเสียงที่เป็นสัญลักษณ์ทางศาสนาออกแบบให้เหมาะสมและสอดคล้องกับการแสดงให้ชุดการแสดงมีความโดดเด่นมากขึ้น และสามารถสื่อสารเรื่องราวถึงผู้ชมได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการแสดง

จากการใช้เครื่องดนตรีและเสียงที่มีความหลากหลายนี้สอดคล้องกับทฤษฎีของ เจโรมี ฮีปกู๊ด (Hopgood, 2016) ที่ว่า การออกแบบเสียงสำหรับการแสดงนาฏศิลป์ต้องเข้าใจถึงการปฏิบัติทางด้านการเต้นและเทคโนโลยี และรูปร่างแบบการแสดงที่มีความหลากหลายรูปแบบนั้นถูกทำให้เชื่อมโยงกับเสียงได้อย่างไร เมื่อพิจารณาประเด็นนี้ผู้ออกแบบเสียงต้องมีความรอบรู้และเป็นคนสำคัญมากสำหรับคณะเต้น เพราะทุกด้านของการเต้นเชื่อมโยงกับเสียง ผู้ออกแบบท่าเต้นและผู้ออกแบบเสียงต้องทำงานใกล้ชิดกันเพื่อสร้างงานเต้นหนึ่งขึ้น

การคัดเลือกนักแสดงใช้นักแสดงหญิงเพื่อให้สอดคล้องกับการออกแบบองค์ประกอบการแสดงต่าง ๆ ตามแนวคิดที่ผู้สร้างสรรค์ต้องการสื่อสาร จำนวน 9 คน โดยคำนึงถึงความสามารถทางการปฏิบัติทางด้านการนาฏศิลป์ไทยที่มีประสบการณ์นาฏศิลป์สร้างสรรค์เพื่อให้ผู้สร้างสรรค์สามารถออกแบบการแสดงได้หลากหลายมิติในการดำเนินงานวิจัย ในการสร้างสรรค์ผลงานชุดนี้ผู้สร้างสรรค์ได้ใช้วิธีการทราเยอท์ (Tryout) เพื่อให้ได้นักแสดงที่มีศักยภาพตามที่ผู้สร้างสรรค์ต้องการ ซึ่งสอดคล้องกับ สรร ถวัลย์วงศ์ศรี (2559) ที่ได้กล่าวไว้ว่า วิธีการทราเยอท์ คือ ผู้คัดเลือกผู้ถึงทักษะความสามารถและศักยภาพของนักแสดงเป็นที่เรียบร้อยแล้ว หากแต่นักแสดงมาโชว์ความสามารถเพิ่มเติมเพื่อหาบทบาทหรือแนวทางในการสร้างสรรค์ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งที่นิยมใช้สำหรับผู้ออกแบบที่เคยร่วมงานหรือรู้ภูมิหลังของนักแสดงมาก่อน

การออกแบบเครื่องแต่งกายในการแสดง ผู้วิจัยไม่ได้คำนึงถึงเพียงความสวยงามและการถ่ายทอดเรื่องราวอย่างตรงไปตรงมาเท่านั้น ยังได้ให้ความสำคัญในด้านรายละเอียดการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ของชาติพันธุ์ ได้พิจารณาข้อมูลทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการแต่งกายของหญิงสาวสมัยธนบุรีเป็นชุดพื้นฐานในการแสดงโดยใช้ผ้าแถบพันอก นุ่งผ้าซิ่นยาวกรอมเท้า ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ที่ว่า ...หลังจากกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในปี 2310 หลังจากนั้นระยะเวลาไม่ถึง 9 เดือน พระเจ้ากรุงธนบุรีก็ได้เสด็จยกกองทัพจากจันทบุรีเข้ายึดกรุงศรีอยุธยาไว้ จากนั้นได้ทรงตั้งพระราชวังอยู่ทางฝั่งด้านทิศตะวันตก...การแต่งกายหญิงนุ่งซิ่นถุงคาดเอว กระโจมอกเอวลอย ไว้ผมทรงสูงแต่ลักษณะโดยทั่วไปแล้วก็คล้ายกับสมัยอยุธยา (ชะวักชัย ภาติณธุ์, 2535) อีกทั้ง จิตติรัตน์ และคามินทิมา (2554) ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า “การแต่งกายของหญิงสมัยธนบุรีห่มสไบพันรอบอก นุ่งผ้าซิ่นยาวกรอมเท้า ไม่สวมเครื่องประดับใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่สวมรองเท้า” อีกทั้งผู้วิจัยได้มีการออกแบบเครื่องแต่งกายโดยใช้ผ้ามีความกว้าง 1 เมตร และยาว 2 เมตร มาเป็นส่วนประกอบของเครื่องแต่งกายรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงการออกแบบสร้างเครื่องแต่งกายในรูปแบบสมัยใหม่จากพื้นฐานเครื่องแต่งกายชาติพันธุ์ที่สื่อสารเชิงสัญลักษณ์

การออกแบบอุปกรณ์ประกอบการแสดง ผู้วิจัยคำนึงถึงอุปกรณ์ที่สามารถนำมาประกอบสร้างเข้ากับการออกแบบการแสดงในองค์ประกอบอื่น ๆ แล้วมีความสอดคล้องและสามารถสื่อสารความหมายได้อย่างหลากหลายในช่วงของการแสดงตามแนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน มีการใช้ผ้าขนาดมีความกว้าง 1 เมตร และยาว 2 เมตร ที่เป็นส่วนประกอบหนึ่งของเครื่องแต่งกายในการสื่อสาร

อัตลักษณ์เชิงสัญลักษณ์มาใช้เป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดงมาประกอบสร้างเป็นลักษณะต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของ ยุทธนา อัครเดชาณัฐ (สัมภาษณ์, 11 กันยายน 2564) ที่กล่าวไว้ว่า อุปกรณ์ประกอบการแสดงนับว่าเป็นสิ่งสนับสนุนการแสดงที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ในการเลือกใช้ อุปกรณ์ควรพิจารณาเลือกอุปกรณ์ที่ส่งเสริมหรือสามารถถ่ายทอดความรู้สึกที่ผู้สร้างสรรค์ต้องการ ถ่ายทอด และส่งเสริมท่าทางการเคลื่อนไหวให้เกิดความสมบูรณ์ตามแนวคิดมากยิ่งขึ้น อีกทั้งต้องคำนึงถึงการใช้อุปกรณ์นั้นๆ ให้คุ้มค่า อีกทั้งอุปกรณ์ประกอบการแสดงนั้นส่งผลต่อการออกแบบท่าทางการเคลื่อนไหวในการแสดงเป็นอย่างมาก ฉะนั้นผู้สร้างสรรค์ต้องคำนึงถึงการออกแบบท่าทางการเคลื่อนไหวให้สอดคล้องและเป็นหนึ่งเดียวกันกับอุปกรณ์ให้เสมือนว่าอุปกรณ์นั้นๆ เป็นส่วนหนึ่งของร่างกาย

การออกแบบลีลานาฏศิลป์มีการใช้ท่าทางนาฏศิลป์ไทย ท่าทางอิสระในการประกอบสร้างสัญลักษณ์ และท่าทางการเคลื่อนไหวในชีวิตประจำวัน (Everyday Movement) โดยหวังผลในความเข้าใจของผู้รับชมที่มีลีลานาฏศิลป์ที่ไม่ซับซ้อน และสามารถสื่อสารอารมณ์ความรู้สึกผ่านการเคลื่อนไหวอย่างตรงไปตรงมา อีกทั้งมีการออกแบบท่าทางให้มีความสัมพันธ์กับผ้าที่ใช้เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องแต่งกายและใช้เป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดงโดยผ่านกระบวนการทดลองเพื่อค้นหาแนวทางในการออกแบบลีลานาฏศิลป์นั้นอาจทำให้เกิดกระบวนการเคลื่อนไหวที่มีความน่าสนใจ และสามารถคัดเลือกท่าทางการเคลื่อนไหวที่เหมาะสมตามโจทย์ที่ต้องการสื่อสารตามกรอบแนวคิดตลอดจนการประเมินผลงานด้วยตนเองและผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาผลงานสร้างสรรค์ให้สามารถสื่อสารได้ชัดเจนและมีเอกภาพ ซึ่งกระบวนการทดลองนี้สอดคล้องกับ บัตเตอร์เวิร์ทและไวลด์ชัท (Butterworth & Wildschut) (Schlaich and Dupont, 1998) ได้อธิบายไว้ว่า “การสร้างสรรค์ท่าเต้นประกอบไปด้วย 4 ขั้นตอน คือ การค้นสด การพัฒนา การประเมิน และความคล้อยคลึง มาใช้เป็นที่ช่วยในการเริ่มต้น คัดสรร รวบรวมและเจาะจงไปในสิ่งที่ต้องการ”

การออกแบบพื้นที่การแสดงมีการใช้พื้นที่บนเวทีทั้งรูปแบบแถว ทิศทางการหันหน้าของนักแสดง และรูปแบบการเคลื่อนไหวต่างๆ จากอีกจุดไปยังอีกจุดหนึ่งหลากหลายรูปแบบโดยคำนึงถึงทฤษฎีการจัดองค์ประกอบทัศนศิลป์ ได้แก่ จุด เส้น รูปทรง มาจัดวางตำแหน่งนักแสดงตามหลักทฤษฎีทัศนศิลป์ ได้แก่ ความมีเอกภาพ ความสมดุล ความกลมกลืน และการสร้างความแตกต่าง โดยลักษณะรูปแบบแถวที่มีความแตกต่างกันแล้วแต่ให้ความรู้สึกในการแสดงที่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของ จินตนา สายทองคำ (2561) ที่กล่าวว่า ในกระบวนการแปรแถว นำแนวคิดการใช้พื้นที่เวที ทั้งในรูปแบบความสมดุล และไม่สมดุล ใช้พื้นที่กลางเวที มุมเวที อย่างหลากหลาย ออกแบบแถวในตอนต้นและตอนจบในแถวและท่าเดียวกัน ก่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกแก่ผู้ชม

การออกแบบแสงใช้ไฟสลัวแล้วค่อย ๆ สว่างขึ้นโดยไม่มีการเปลี่ยนรูปแบบของไฟ เนื่องจากในการแสดงชุดนี้คณะผู้วิจัยมุ่งหวังนำเสนอเรื่องราวที่สื่อสารผ่านลีลานาฏศิลป์และลักษณะของการแปรแถว ดังนั้นแสงจึงเป็นเพียงการส่องสว่างให้ผู้ชมได้เห็นสีหน้า อารมณ์ของนักแสดง ซึ่งนับได้ว่าเป็นการสร้างบรรยากาศในการแสดงอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับ นพดล อินทร์จันทร์ (2548) ที่ได้กล่าวว่า “การจัดแสงสำหรับการแสดงจึงเป็นเรื่องของการใช้จินตนาการประกอบกับความคิดสร้างสรรค์ผู้ออกแบบเปรียบประหนึ่งผู้สร้างบรรยากาศ สร้างภาพปรากฏการณ์ต่างๆ โดยใช้แหล่งกำเนิดแสงที่มนุษย์เป็นผู้กำหนดขึ้น นักแสดงบนเวทีคือจุดสำคัญในการจัดแสงสว่างผู้ออกแบบแสงต้องกำหนดปริมาณของแสงสว่าง สี จุดกำเนิดแสง ฯลฯ ให้เหมาะสมกับลักษณะในการนำเสนอของการแสดงนั้น”

8. ข้อเสนอแนะงานวิจัย

การสร้างสรรคานาฏศิลป์จากแนวคิดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ฝั่งธนบุรียังมีอีกหลายแง่มุมให้ศึกษา อาทิ ผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ สามารถนำไปพัฒนาต่อยอดสู่แนวทางการออกแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) หรือ R & D ที่เป็นการศึกษาในวงการอุตสาหกรรมได้

9. เอกสารอ้างอิง

- จารุวรรณ ขำเพชร. (2561). *ภูมิทัศน์ชาติพันธุ์ แผนที่ชุมชนชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร*. [รายงานวิจัย]. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- จินตนา สายทองคำ. (2561). กระบวนการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์ ชุด สักการะเทวราช ใน *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*. 10(1), 103-117.
- ชะวั้งชัย ภาติณฐ์. (2535). *ยุคสมัยเครื่องแต่งกายไทย*. สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- ฐิติรัตน์ และคามินทิมา. (2554). *การแต่งกายสมัยไทยมุง-สมัยธนบุรี*. สกายบุ๊กส์.
- นพดล อินทร์จันทร์. (2548). *ศิลปะของการจัดแสงบนเวที ใน การแสดงและนาฏศิลป์*. สันติศิริการพิมพ์.
- นริศรานันต์วิจิตร, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. (2515). *สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ*. 2. โรงพิมพ์องค์การค้ำครุสภา
- ยุกติ มุกดาวิจิตร. (2565). *Siamese Melting Pot ก่อร่างเป็นบางกอก*. มติชน.
- สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. (2551). *การศึกษาองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนย่านกุฎจีนและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง เขตธนบุรี*. มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- สรรร ถวัลย์วงศ์ศรี. *การสร้างสรรคานาฏศิลป์ร่วมสมัยจากแนวคิดความหลากหลายทางเพศ*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Hopgood, Jeromy. (2016). *Dance Production: Design and Technology*. New York: Focal Press.

Schlaich, J. and Dupont, B., Editors. (1998). *DANCE THE ART OF PRODUCTION* (3rd ed.) Hightstown, NJ; Princeton Book Company.